

¡BOMBA!

Si la integridad de Ucrania por la mesa ha de pasar, la paz se debe lograr sin voto para la insania

K'uintsil

Lunes 17 de junio de 2024

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 9 · NÚMERO 2256 · www.lajornadamaya.mx

Cháak ku k'áaxal walkila' ma' tu jelbesik tikin kuxtal yaan yóok'lal yáax k'iini', ku ya'alik ajxak'al xook

U ajxak'al xookil Facultad de Ingenieria ti' u noj najil xook UNAM, Saúl Arciniega, tu ya'alaje' u p'áatal mina'an cháake' séeba'an u ye'esik u talamilo'ob; ba'ale', u k'áaxal xane' ma' u k'áat u ya'alaj wa "yaan kch'a'ak k-iilk' ti' yáax k'iini', tumen le je'elo' jump'éel ba'al ku yúuchul tu'ux yaan tikil lu'um, ba'ale' beyxan tu'ux ku yu'ubal uméedad".

Ichil u k'ajla'ayil noj lu'umil Méxicoe', máanja'an ya'abach tikin k'iino'ob yóok'lal yáax

k'iin desde u ja'abil 1984 yéetel ti' le ts'ook 14 ja'ab máanjano'oba', le maas jach talam u'uya'an máanja'ane', leti'e' yanchaj 2011 yéetel 2012, tumen te'el ja'abo'obo' xáanchaj ka'ap'éel ja'abo'ob; tu jo'oloje', ichil 2016 yéetel 2017 láayli' u'uya'ab u máan yáax k'iin, kex ma' jach táaj tikini', ba'ale' lelo' tu ye'esaj u promedyoil cháak k'áax te'el ja'abo'obo' kaabal yanchaj ti' le beyka'aj ku paa'ta'al ka'acho', tu ya'alaj.

Yaaxn máaxo'ob k'áatike', ba'ax k'iin keen ka'a k'áaxak ja' wa ba'ax k'iin keen ts'o'okok yáax k'iin, ba'ale' ajxak'al xooke' ku ya'alik: "u núuktajile', ma' táan u máan, kex tumen yaan ba'al u yil beyka'aj k'iino'ob ku k'áaxal cháake', unaj k paa'tik ya'abach ja'abo'ob ti'al ka jach k'a'amak cháaki". Ts'o'okole', ooxol yéetel ba'ax k'ajóolta'an beey evapotranspiración ma' táan u ye'esiko'ob wa táan u jach k'éexelo'obi'.

Tu ya'alaje' jach k'a'anan

u xak'alta'al le ba'ax jela'an u yúuchul ti' u máan k'iin, tumen yaan ba'ax ku péeksik xan ti' bix u k'a'abéetkunsal taak'in yéetel ti' bix yanik wiinik.

Tu ts'áaj k'ajóoltbile' ichil u ja'abil 2000 tak 2015e' yanchaj 145 yáax k'iin jach jaats'naje', ka'aj k'a'abéetkunsal ab 21 mil miyoonesil pesps, "le beetik k'a'anan u xak'alta'al yéetel u na'ata'al bix u yúuchul ti'al u yila'al beyka'aj ba'al ku jelpajal tumen".